

לדמותו של רשב"י והחבורה

המקור המרכזי אותו נרצה ללמוד הינו סדרה של ארבע דרשות בהן רשב"י מציג דעה נגדית לר' עקיבא (ולאחרים) ומסכם כי דעתו נראית בעיניו מדעתו של ר' עקיבא. ננסה לדלות משילוב ארבע הדרשות את מגמתו של רשב"י בהסתכלו על תורת הנגלה.

תוספתא, סוטה, פרק ו' ג'-ז'

אמר ר"ש בן יוחאי: ארבעה דברים היה ר"ע דורש ודברי נראין מדבריו.
דרש ר"ע: (בראשית כא) "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק"
אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים שנא': (שמות לא) "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק",
מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים.
ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: אין צחוק האמור כאן אלא גילוי עריות שנא' (בראשית לט) "בא אלי העבד וגוי לצחק ביי",

מלמד שהיתה [אמנו שרה] רואה את ישמעאל מכבש את [הגנות] ומענה את הנשים.
ר' ישמעאל אומר: אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים שנא' (שמואל ב ב) "ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו [וגוי] ויקומו ויעברו במספר [וגוי] ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו",
מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק שנא' (משלי כו) "כמתלהלה היורה זקים וגוי כן איש רמה [וגוי]".

ואני אומר חס ושלוש שיהיה בביתו של אותו צדיק ההוא כך. אפשר למי שנא' עליו (בראשית יח) "כי ידעתינו למען אשר יצוה וגוי" יהא בביתו עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים אלא אין צחוק האמור כאן אלא לענין ירושה שכשנולד אבינו יצחק לאברהם אבינו היו הכל שמחין ואומרין נולד בן לאברהם. נוחל את העולם ונוטל שני חלקים והיה ישמעאל מצחק בדעתו ואומר אל תהי שוטים, אני בכור ואני נוטל שני חלקים שמתשובת הדבר אתה למד שנאמר (בראשית כא) "כי לא יירש בן האמה וגוי",
ורואה אני את דברי מדברי ר"ע.

דרש ר"ע: (במדבר יא) "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם",
וכי מספיק להם אם את כל דגי הים [וגוי], וכי הוא מספיק להם כגון שנא' (ויקרא יב) "ואם לא תמצא ידה די שה" וכי איזה קשה זו? או (במדבר כא) "שמעו נא המורים"? הוי אומר זו קשה יותר מ"שמעו נא המורים",
אלא שמחלל שם שמים בסתר - מחסכין עליו, בגלוי - נפרעין ממנו. זה שבסתר חיסך עליו המקום.
רשב"א אומר אף זו שבסתר לא חיסך עליו המקום שנא' (במדבר יא) "עתה תראה היקרך דברי אם לא".
ואני אומר ח"ו שתעלה על דעתו של צדיק זה שיאמר אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו אפשר למי שנאמר בו (במדבר יב) "לא כן עבדי משה וגוי" תעלה על דעתו שיאמר אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו והלא כשהיו ישראל במצרים נהר מספיק להם דגים ולמצרים בהמת מצרים מספקת להם ולמצרים אלא לענין שנא' (במדבר יא) "לא יום אחד תאכלון וגוי עד חדש ימים" אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כך הגון להם שתתן להם ותמיתם? אומרים לאדם טול ככר ורד לשאול? אומרים לחמור טול כור שעורין ונחתוך את ראשך? ... אמר לו וכי הגון להם שיאמרו אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו? אלא יאבד הן ואלף כיוצא בהן ולא תהא ידי קצרה לפניו אפילו שעה אחת שנאמר (במדבר יא) "ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר וגוי".
ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא אומר: אי אפשר לעמוד על תיפלתם, אם תתן להם בשר בהמה גסה יאמרו בשר בהמה דקה בקשנו, תתן בשר בהמה דקה יאמרו בשר חיה ועוף אנו מבקשים, אם תתן בשר חיה ועופות

יאמרו בשר דגים וחגבים, שואמר (במדבר יא) "הצאן ובקר ישחט להם", השיבתו רוח הקדש (במדבר יא) "עתה תראה היקרך דברי אם לא", ורואה אני את דברי מדברי ר"ע.

דרש ר"ע הרי הוא אומר (יחזקאל לג) "בן אדם יושבי החרבות האלה וגו'" והלא דברים ק"ו: ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ ונעבודין אלוהות הרבה אינו דין שנירש את הארץ?
 ר' נחמיה אומר: ומה אברהם שלא היה לו אלא בן אחד והקריבו ירש את הארץ ונעבודין מקריבין לעבודת כוכבים אינו דין שנירש את הארץ?
 ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: ומה אברהם שלא היה לו במי לתלות ירש את הארץ ונעבודין אינו דין שנירש את הארץ?
 ואני אומר ומה אברהם שלא נצטוו אלא מצוה יחידית ירש את הארץ ונעבודין אינו דין שנירש את הארץ?
 תדע שכן תשמע מתשובה שהנביא משיבך אתה למד שנא' (יחזקאל לג) "כה אמר ה' על הדם תאכלו וגו' [עמדתם] על חרבכם וגו'" על הדם תאכלו זה אבר מן החי, ועיניכם תשאו אל גלולכם זו עבודת כוכבים, ודם תשפכו זו שפיכות דמים, עמדתם על חרבכם זו עינוי [דין] וגזל, עשיתן תועבה זו משכב זכור, ואיש את אשת רעהו טמאתם זו גילוי ערוה,
 והלא דברים ק"ו ומה שבע מצות שנצטוו עליהן בני נח לא עשיתן לפני ואתם אומרים נירש את הארץ ורואה אני את דברי מדברי ר' עקיבה.

דרש ר"ע הרי הוא אומר (זכריה ח) "כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו'" צום הרביעי זה י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר, ולמה נקרא שמו רביעי? שהוא רביעי לחדשים. צום החמישי זה ט' באב, יום שנשרף בו בית המקדש, ולמה נקרא שמו חמישי? שהוא חדש חמישי. צום השביעי זה שלשה בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם שהרגו ישמעאל בן נתניה, ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש, ולמה נקרא שמו שביעי? שהוא בחדש שביעי. צום העשירי זה עשרה בטבת, יום שבו סמך מלך בבל את ידו על ירושלים, שואמר (יחזקאל כד) "ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי וגו' בן אדם כתב לך וגו'".
 ואני אומר צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באתה שמועה לבני גולה, שואמר (יחזקאל לג) "ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמישי לחדש לגלותינו בא אלי הפליט וגו'", שמעו ועשו יום שמועה כיום שרפה, והלא זה ראוי לכתב ראשונה למה נכתב באחרונה להסדיר חדשים כסדרן,
 ורואה אני את דברי מדברי ר"ע, שר"ע אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון ואני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

זהר, חלק ג' קנ"בוא'

ר"ש אמר ווי להווא ב"נ דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטי. דאי הכי אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטי ובשבחא יתיר מכלהו אי לאחזאה מלה דעלמא אפילו אינון קפסירי דעלמא אית בינייהו מלין עלאין יתיר. אי הכי נזיל אבתרייהו ונעביד מנייהו אורייתא כהאי גוונא. אלא כל מלין עלאין אינון ורזין עלאין... מלאכי עלאי כתיב בהו עושה מלאכיו רוחות. בשעתא דנחתין לתתא מתלבשי בלבושא דהאי עלמא ואי לאו מתלבשי בלבושא כגוונא דהאי עלמא לא יכלין למיקם

בהאי עלמא ולא סביל לון עלמא. ואי במלאכי כך אורייתא דברא להו וברא עלמין כלהו וקיימין בגינה עאכ"ו כיון דנחתת להאי עלמא אי לאו דמתלבשא בהני לבושין דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל. "וע ד האי ספור דאורייתא לבושא דאורייתא איהו. מאן דחשיב דההוא לבושא איהו אורייתא ממש ולא מלה אחרא תיפח רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי בגין כך אמר דוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. מה דתחת לבושה דאורייתא.

ובתרגום הפשי

רבי שמעון אמר: אוי לו לאותו אדם, שרואה בתורה רק את הסיפורים כפשוטם, משום שאם כן אנחנו, אפילו בזמן הזה יכולים ליצור יצירה ספרותית יותר משובחת ממה שמופיע בתורה. ואם אכן הספורים אינם אלא ספורים אפילו 'כפסירא' [כנראה יצירות ספרותיות והיסטוריות של לא יהודים בזמנם] יש ביניהם יצירות משובחות יותר. אם כן נלך אחר יצירות אנושיות ומשובחות אלו ונעשה מהם תורה! אלא: כל דברי התורה הם דברים עליונים וסודות נשגבים. מלאכי עליון כתוב בהם: עושה מלאכיו רוחות, בשעה שירדדים למטה מתלבשים בלבוש של העולם הזה. ואם אינם מתלבשים בלבוש הנ"ל לא יכולים לעמוד ולהתקיים בזה העולם ולא יסבול אותם העולם. ואם במלאכים כך, התורה שבראה אותם ואת העולמות כולם והם קיימים בגללה על אחת כמה וכה שהיות וירדה לעולם הזה, אם לא שמתלבשת באלו הלבושים של העולם הזה, לא יכול העולם לסובלה. ועל כן ספור התורה הוא לבושה. מי שחושב שהלבוש הזה הוא התורה ממש והיא איננה דבר אחר – תיפח רוחו ולא יהא לו חלק בעולם הבא בגלל זאת אמר דוד: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך – מה שתחת לבוש התורה.

זהר, חלק ג' צ"ט"ב'

וכלא ידע קודשא בריך הוא, אמאי אצטריך לכל דא, אלא בגין דלא יהא פטרא דפומא לבני עלמא, לאחזאה דכלא עביד בארח קשוט, וניחא קמיה מאן דאשתזיב מן דיניה: ואי תימא מנא לן, האי אתמסר לחכימין, ואפילו למאן דלא ידעי, מאן דבעי לאסתכלא, ישגח במה דאיהו באתגלייא, וידע במה דאיהו בסתרא, דהא כלא כגוונא חדא, כל מה דפקיד קודשא בריך הוא בארעא, כלא איהו כגוונא דלעילא:

ובתרגום הפשי

הרי הכל יודע הקב"ה, למה נצרך לכל זה - [תובע ועדים וכו']. אלא שלא יהא פתחון פה לבני העולם אלא להראות שהכל עושה בדרך אמת ונוח לפניו מי שניצל מן הדין שלו. ואם תאמר מאין לנו זה [תמונת בית דין של מעלה]? זה נמסר לחכמים. ואפילו אלו שאינם יודעים מי שרוצה להסתכל יסתכל במה שהוא בגלוי וידע מה שהוא בנסתר כי הכל הוא באופן אחד. כי כל מה שעשה הקב"ה בדרכי הארץ הכל הוא מעין של מעלה.

ר' ישעיה מטראני, כללי התלמוד

... ויש מן המדרשים שכוונת חכמים בהם לדרוש המקרא בכל עניין שיכולין לדרוש, וסמכו על מה שכתוב (תהלים סב, יב) "אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי". וכן מה שכתוב (ירמיהו כג, כט) "הלוא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע" למדו מזה שמקרא אחד יוצא לכמה טעמים, כמו שמבואר בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לא.). ואל תתמה על זה, הלא תראה, רוב פעמים, אפילו הדיוט אחד מדבר דבריו מורכבין - שיש להם שתי פנים, וכל שכן דברי חכמה שנאמרו ברוח הקדש. ועל דרך זה דורשין חכמים המקרא בכל עניין שיכולין לדרשו ואמרו (שבת סג.) "אין מקרא יוצא מידי פשוט" שהוא העיקר, וכל המדרשים הנדרשים בו יש מהן שהן עיקר קרוב לפשט, ויש מהן שיש בהן רמז כמעט כל שהוא. הלא תראה מה שדרש אחד מן החכמים בפרק קמא דתענית בפרק ראשון של מסכת תענית (תענית ה:) שאמר "יעקב אבינו לא מת". והשיב לו חכם אחד: וכי בחינם הספידוהו הספדנים וחנטו החונטים וקברו הקוברים? והשיב לו:

"מקרא אני דורש". כלומר, גם אני יודע שמת, אלא אני מתכוין לדרוש את המקרא בכל עניין שראוי לידרש, ואם אי אפשר להיות המדרש כמשמעו, יש בו רמז שיש לומר "לא מת", כעניין שאמרו (ברכות יח.) "צדיקים אפילו במיתתן הן חיים", לפי ששםם וזכרם ומעשיהם קיימים לעולם...

תלמוד בבלי, תענית ה:

רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא. א"ל רב נחמן לר' יצחק: לימא מר מילתא. א"ל: הכי א"ר יוחנן: אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. בתר דסעוד, א"ל: הכי א"ר יוחנן: יעקב אבינו לא מת. א"ל: וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? א"ל: מקרא אני דורש שנאמר: (ירמיהו ל) "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים", מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.